

hocasına ait eser ve görüşlerin yayılması- na en çok bu talebesi katkıda bulunmuş- tur. Saffâr, Merîni sultanlarından Ebû'l- Hasan Ali ile oğlu Ebû İnân Fâris'in hüküm sürdükleri dönemde büyük ilgi gördü. Beş yıl kadar Sultan Ebû İnân Fâris'in resmî maiyeti arasında yer aldı. Kırâat-i seb'a rivayetleri konusunda sultanla mütalaa ve müzakerelerde bulundu. Sultan vefat ettiğinde cenazenin teşhiz ve tedfin işle- riyle ilgilendi. Yakın dostu ve talebesi Ebû İnân Fâris'in vefatından iki yıl kadar sonra kendisi vefat etti.

Saffâr'ın devlet katındaki müstesna ko- numu, hiç şüphesiz adı geçen sultanların âlimleri himaye ve dinî ilimleri geliştirme siyasetine büyük önem vermelerinin bir neticesidir. Sultan Ebû'l-Hasan Ali'nin Tunus'tan Fas'a dönerken geçirdiği deniz kazası sırasında yanında 400 âlimin bulunduğu kaydedilmektedir (*DİA*, XXIX, 197). Öte yandan Saffâr bu kazada hayatlarını kaybeden âlimlerin boşluğunu doldurma noktasında büyük bir değer olarak kabul edilmektedir. İbn Haldûn'un Saffâr'dan, yaşadığı dönemde "kurrânın imamı" diye söz etmesi (*et-Ta'rif*, s. 61) onun ilmî mevkii hakkında yeterli bir fikir vermektedir.

Eserleri. 1. *ez-Zehrû'l-yâni' fî mekra'î'l-İmâm Nâfi'*. Nâfi' b. Abdurrahman kıraatinin Kâlûn ve Verş rivayetlerine dair- dir. Müellifin gençlik döneminde kaleme aldığı kitap onun en meşhur eserlerinden biri olup bir nüshası Fas Karaviyyîn Kütüp- hanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1039). Saffâr bu eserini *İsfârû'l-fecri't-tâli' fi'htişâ- ri'z-Zehri'l-yâni'* adıyla ihtisar etmiştir. 2. *el-Ķânûnû'l-küllî fi'l-mekra'î's-sün- nî*. Yine Nâfi' kıraati hakkında olan eserin adındaki "el-mekrau's-sünnî" tabiri İmam Mâlik'in, "Nâfi' in kıraati sünnettir" sözüne işaret etmektedir (Abdülhâdî Hamîtû, III, 319). 3. *Tahricü'l-hilâl beyne Ebî Neşit ve'l-Hulvânî*. Kâlûn'un Nâfi' kıraatiyle ilgili rivayetinin en meşhur iki tariki ara- sındaki farklılıklarla ilgilidir. 4. *Tuĥfetü'l- elif fi nazmi mâ tezâmmenehü't-Ta'rif*. Dâni'nin *et-Ta'rif fi'htilâfi'r-ruvât 'an Nâfi'* adlı eserinin manzum hale getiril- miş şeklidir. Kısa bir mukaddime ile on beş babdan oluşan 196 beyitlik eser, Şâtı- bî'nin *Ħirzû'l-emânî (Şâtıbiyye)* adlı kasi- desinin nazım sistemine göre telif edilmiş olup Mağrib muhitinde çok beğenilmiş, hatta *Şâtıbiyye*'nin kırâat-i seb'a talebe- leri nezdindeki konumuyla eşdeğer görülmüştür. Abdülhâdî Hamîtû, bu manzume- yi çeşitli nüshalarından tahkik ederek *Ķirâ'etü'l-İmâm Nâfi' 'inde'l-Meġâri-*

be adlı eserinin III. cildinde neşretmiştir (s. 354-364). 5. *Cevâbü'l-hilli'l-vedd fi keyfiyeti edâ'i'l-med*. Medlerin çeşitleri, miktarları, mertebeleri, edâ keyfiyetleri gibi konular hakkında talebelerin sorduğu sorular üzerine telif edilmiştir. 6. *Kitâ- bü'l-Cümânî'n-nağîd fi ma'rifeti'l-itĳân ve't-tecvîd*. Kur'an tilâvetinde tahkik tar- zına dairdir. 7. *Zikrû meġarici'l-hurûf ve şifâtihâ*. 8. *Urcûze fi ĳarâ'eti Verş*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *et-Ta'rif bi'bîn Ħaldûn*, Beyrut 1979, s. 61; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nü- veyhiz), Beyrut 1971, s. 360; a.mlf., *Şerefü'l-lâlib fi esne'l-me'tâlib (Elfû sene mine'l-vefeyât* için- de, nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1396/1976, s. 82; Venşerîsî, *el-Vefeyât (Elfû sene mine'l-vefe- yât* içinde), s. 124; İbn Gâzî, *Fihrisü İbn Gâzî* (nşr. Muhammed Zâhî), Tunus 1984, s. 97; İbnü'l-Kâdî, *Laĳtû'l-ferâ'id (Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde), s. 82; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtiĳâc* (nşr. Abdulhamîd Abdullah el-Herâme), Trablus 1989, s. 427-428; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elli- fin*, III, 31; Abbas b. İbrâhim, *el-lâm*, IV, 410; M. Muhtâr es-Sûsî, *Sûsü'l-âlime*, Dârülbeyzâ 1984, s. 20; Saïd A'râb, *el-Ķurrâ' ve'l-ĳarâ'ât bi'l-Maġ- rib*, Beyrut 1410/1990, s. 32, 62; M. Muhtâr Vüld Ebbân, *Târîhu'l-ĳarâ'ât fi'l-meşriĳ ve'l-maġrib*, Selâ 1422/2001, s. 513-517; Abdülhâdî Hamî- tû, *Ķirâ'etü'l-İmâm Nâfi' 'inde'l-Meġâribe min rivâyeti Ebî Sa'id Verş*, Rabat 1424/2003, III, 303-325, 344-351, 353-367; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdullah Kâmil el-Kettânî v.dğr.), Dârülbeyzâ 1425/2004, III, 348; İsmail Ceran, "Merîniler", *DİA*, XXIX, 194, 197; Fethî el-Ubeydî, "eş-Şaffâr, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed", *Mv.AÜ*, XVI, 429-432.

MUSTAFA ÖZTÜRK

SAGADEEV, Artur Vladimiroviĳ (1931-1997)

Tatar bilim adamı, İslâm felsefesi uzmanı.

Artur Vladimiroviĳ Sagadeev (Tatarca söylenişle Seg'di [Sa'dî]) 24 Şubat 1931'de Kazan'da doğdu. 1954'te Moskova Doĳu- bilimi Enstitüsü Yakınoĳu Fakültesi'ni bi- tirdikten sonra Kazan Devlet Üniversitesi Bilim Kütüphanesi Doĳu Nâdir Kitapları ve El Yazmaları Bölümü'nde çalışmaya baş- ladi. 1956-1959 yıllarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliĳi Bilimler Akademisi Felsefe Enstitüsü Doĳu Ülkeleri Felsefesi ve Sosyolojisi Bölümü'nde kıdemli bilim uz- manı olarak görev yaptı. 1970'te Moskova Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde doĳent unvanını aldı. 1970-1997 yılları ara- sında bilim baş uzmanı sıfatıyla Sovyetler Birliĳi Bilimler Akademisi Toplum Bilimleri Bilimsel İletişim Enstitüsü Aşya ve Afrika Ülkeleri Bölümü'nde çalıştı, aynı zamanda

Rusya Halklarının Dostluĳu Üniversitesi Felsefe Tarihi Bölümü profesörlüĳü göre- vini yürüttü. 22 Ocak 1997'de vefat etti.

Sagadeev'in bir kısmı Arapça, İngilizce, Fransızca vb. dillere çevrilmiş estetik, kül- tür ve İslâm felsefesinin çeşitli alanlarıyla ilgili 400'den fazla eseri yayımlanmıştır. Sagadeev, bazı felsefecilerin ve bir İslâm âlimleri kuşağının yetişmesinde, ayrıca İslâm felsefesi klasiklerinin Rusça'ya çevrilmesine öncülük edenlerdendir. Onun *Estetika narodov Blijnego i Srednego Vostoka (epoxa srednevekou'ya)* (Yakın ve Ortadoĳu halklarının estetiĳi [Ortaçaĳ devri], 1964) adlı doktora tezi, müslüman halkların estetik mirası üzerine Rusya'da yapılan araştırmaların temelini atmış, *Vostoĳniy peripatetizm* (Doĳu Meşşâliĳi) (1987) adlı profesörlük teziyle İslâm Meş- şâi felsefesinin geçirdiĳi gelişimin tam bir tablosunu çizmiştir. Sagadeev'in akademik ilgi alanı antik felsefe (Aristo'nun *Metap- hysica* ve *De Anima* adlı eserlerinin Rusça baskısına şerhler), diyalektik tarihi, düşün- ce ve hümanizm geleneĳi, çağdaş Arap düşüncesi, Afrika etnisite felsefesi, karşı- laştırmalı felsefe ve medeniyetler diyalogu gibi oldukça geniş bir alanı kapsamak- tadır. Son yıllarında Sagadeev müslüman hümanizmiyle ilgili hacimli bir monografi üzerinde çalışmıştır. Yazarları Rusya, Baĳımsız Devletler Topluluĳu ülkeleri, Arap ve diĳer müslüman ülkelerde görev ya- pan onlarca tez yönetmiş, "Medeniyetler Diyalogu: Doĳu-Batı" (1992, 1995, 1997) adlı uluslar arası felsefe sempozyumları- nın hazırlanıp düzenlenmesinde aktif rol almıştır. *Bol'shaya Sovetskaya Entsik- lopediya* (Büyük Sovyet ansiklopedisi, Moskva 1969-1978), *İslâm* (Moskva 1988), *İslâm Entsiklopediĳeskiy slovar* (İslâm. ansiklopedik sözlüĳü, Moskva 1991) gibi başvuru kaynaklarına İslâm ve müslüman kültürüne dair makaleler yazmıştır.

Başlıca Eserleri: *İbn Rüşd (Averroés)* (Moskva 1974); *İbn Sina (Avitsenna)* (Moskva 1980, 1985; Ar. trc. Tefvik [İbrâhim] Sellûm, *İbn Sinâ*, Beyrut 1987, 2001); *Classical Islamic Philosophy* (Moscow 1990, Tefvik İbrahim [Sellûm] ile birlikte, Rusça'dan çeviren H. Campbell Creighton; Arapça versiyonu: *el-Felsefetü'l-'Arabiyye el-İslâmiyye: el-Kelâm ve'l-Meşşâ'iyye ve't- taşavvuf*, Beyrut 2000, 2001, 2009; Dimaşĳ 2009); *Mirsaid Sultan-Galeyev i ideolo- ĳiya natsional'noosvoboditel'nogo dvi- jeniya* (Mir Said Sultan-Galiyev ve ulusal kurtuluş hareketi ideolojisi, Moskva 1990); *Klassiki arabo-musul'manskoy filosofii v perevodax A. V. Sagadeeva* (A. V. Sa-

gadeev'in çevirilerinde Arap-İslâm felsefesinin klasikleri, haz. Nur Serikovich Kirabaev, New York 1999 [yeni baskısı: *Srednevekovaya arabo-musul'manskaya filosofiya v perevodax A. V. Sagadeeva*, A. V. Sagadeev'in çevirilerinde Ortaçağ Arap-İslâm felsefesi], I-III, Moskva 2009-2010); *Vostoçniy peripatetizm* (New York 1999, 2009); *İssledovaniya po arabo-musul'manskoy kul'ture i filosofii* (Arap-müslüman kültürü ve felsefesi üzerine araştırmalar, Moskva 2009). Sagadeev ayrıca Behmenyar b. Merzübân'ın *Kitâbü't-Taḥşîl*'ini kısmen Rusça'ya çevirerek yayımlamıştır (Bakü 1983).

BİBLİYOGRAFYA :

N. S. Kirabayev, "Slovo ob učitele", *İssledovaniya po arabo-musul'manskoy kul'ture i filosofii*, Moskva 2009, s. 7-12; Gabdraxman Seg'di, *Fenni-biografik cıyentık*, Kazan 2008, XIV-XV, 272-273; V. V. Sokolov, "Predisloviye", *Vostoçniy peripatetizm*, Moskva 2009, s. 5-7; J. Russell – R. Cohn, *Sagadeyev, Artur Vladimiroviç*, Moskva 2013.

TAWFIK İBRAHİM

SÂHİLÎ, Hammâdî

(حمادي الساحلي)

Hammâdî b. Ahmed
b. el-Hâc Ebi Bekr es-Sâhilî
(1928-2002)

Tunuslu tarihçi, edip
ve mütercim.

16 Mayıs 1928'de Tunus şehrinde doğdu. İlk eğitimini İslâm Hayır Cemiyeti'ne bağlı İrfâniyye Medresesi'nde aldı. 1942'de, Tunuslu Hayreddin Paşa tarafından lise seviyesinde modern öğretim yapmak üzere kurulan Sâdıkıyye Medresesi'ne girdi. II. Dünya Savaşı'nın zor şartlarına rağmen bu medresede eğitimini sürdürerek 1948'de mezun oldu. Buradaki en önemli hocaları arasında Mahmûd el-Mes'adî, Abdülvehhâb Bâkîr ve Muhammed Fâzîl İbn Âşûr zikredilebilir. 1949'da ilkokul öğretmenliği yaptı. 1950'de yüksek öğrenim için Fransa'ya gitti, 1952'de Sorbonne Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 1953'te Tunus Öğrenci Birliği'nin kurulmasına öncülük etti ve Marsilya şubesinin başkanlığını üstlendi. 1955'te Aix Üniversitesi'nden tarih ve coğrafya sertifikaları aldı. Fransa'daki ikameti sırasında devam etmekte olan Tunus Bağımsızlık Hareketi'ne destek vermek amacıyla bulunduğu bölgede öğrenciler arası birlik ve siyasî teşkilatlanmada aktif olarak çalıştı. Ekim 1955'te Sûse şehrindeki erkek lisesine tarih ve coğrafya öğretmeni

olarak tayin edildi. Ekim 1958'de Sâdıkıyye Medresesi'ne geçti. Hocası Mahmûd el-Mes'adî'nin Eğitim Bakanlığı döneminde 1960-1968 yıllarında eğitim danışmanı olarak görev yaptı. 1968-1973 yıllarında Tunus Üniversitesi genel sekreter yardımcılığında, 1973-1978 arasında Edebiyat ve Beşerî İlimler Fakültesi sekreterliğinde bulundu, 1978'de Kültür Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1980-1981'de Kültür Bakanlığı Dış İlişkiler müdürlüğüne getirildi. Ardından Tunus-Suudi Arabistan Kalkınma ve Yatırım Şirketi danışmanlığı yaptı. 6 Temmuz 2002 tarihinde vefatına kadar bu görevi sürdürdü.

Hammâdî es-Sâhilî görevleri sırasında önemli hizmetler görmüştür. Eğitim Bakanlığı'nda çalışırken Tunus'un eğitim politikalarını ve metotlarını düzenlemekle görevli komisyon başkanı Ahmed Abdüsselâm'ın yardımcısıydı. İdarî görevleri yanında eğitim öğretim faaliyetlerini de sürdüren Sâhilî, Zeytûne Üniversitesi Şeriat ve Usûlüddin ile Hukuk fakültelerinde verdiği Fransızca dersleri yanında Basın ve İletişim Enstitüsü ile askerî okullarda bağımsızlık hareketiyle ilgili dersler okumuş, bazı ilmi ve kültürel cemiyetlere üye olarak bu cemiyetlerin çıkardığı dergilerin yayın kurullarında yer almıştır. 1996'da kendisine Devlet Edebiyat ödülü verilmiş, bu ödül töreni esnasında yapılan konuşmalar, Beyrut'ta Dârü'l-Garb el-İslâmî Yayınevi tarafından *Ṭaḥiyye ilâ Hammâdî es-Sâhilî* adıyla yayımlanmıştır.

Eserleri. Telif. 1. İstiklâlü's-şu'ûb ba' de'l-ḥarbi'l-âlemiyyeti's-şâniye (Tunus 1970). **2. Târîhu's-şihâfeti'l-hezliyye bi-Tûnis** (Tunus 1977; Beyrut 1996). **3. Fuşûl fi't-târîh ve'l-ḥaqâra** (Beyrut 1992). Tarih ve medeniyet bağlamında çeşitli konuları içermektedir. **4. Terâcim ve kazâyâ mu'âşıra** (Beyrut 2005). Çeşitli şahısların biyografilerine ve güncel meselelere dairdir.

Neşir: Abdülazîz b. İbrâhim es-Seâlibî, *Muḥâdarât fi'târîhi'l-mezâhib ve'l-edyan* (Beyrut 1985); *Ḥaliyyâtü'l-mu'temeril-İslâmî bi'l-Ḳuds* (Beyrut 1988); *Sukûṭü't-devleti'l-Ümeviyye ve kıyâmü'd-devleti'l-Abbâsiyye* (132h./750m.) (Beyrut 1995); *er-Rihletü'l-Yemeniyye* (Beyrut 1997); *Muḥâdarât fi't-tefkîri'l-İslâmî ve'l-felsefe* (Beyrut 1999); İbnü'l-Hoca, *Târîhu me'âlimi't-tevhîd* (Tunus 1985, Cilanî b. Yahyâ ile birlikte); *Şafaḥât min Târîhi Tûnis* (Beyrut 1986, Cilanî b. Yahyâ ile birlikte); Habîb Sâmîr, *Hâzîhi Tûnis* (Beyrut 1988); *Divânü's-Şeyh İbrâhîm*

er-Riyâhî (Beyrut 1990, Muhammed el-Ya'lâvî ile birlikte); Ebû'l-Kâsım el-Fezâri, *el-Ḳaşidetü'l-Fezâriyye fi medḥi'l-ḥalîfeti'l-Fâtûmî el-Manşûr* (tahkik Sâdık ez-Zemerlî; yayıma hazırlayan Hammâdî es-Sâhilî – Muhammed el-Ya'lâvî, Beyrut 1995); *Âşârü's-Şeyh Muḥammed en-Naḥlî* (Beyrut 1995); *Vezir Tâhir Bâşâ Hayreddin, Ḥavâtır ve Müzekkirât* (Tunus 1998); Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Ḥulâşatü târihi Tûnis* (Tunus 2001); Muhammed Beşîr Safer, *Miṭṭâhu't-târîh: Müfekerât ve maḳâlât târihiyye* (Tunus 2009). **Tercüme:** Abdülazîz b. İbrâhim es-Seâlibî, *Tûnis eş-şehîde* (edisyona Muhammed el-Arûsî el-Matvî, Beyrut 1984); *Rûhu't-taḥarrur fi'l-Ḳur'ân* (Beyrut 1985, Fransızca'sıyla birlikte); Muhammed Beşîr Safer, *el-Cuḡrâfiyye 'inde'l-'Arab* (Beyrut 1985); Ahmed el-Kassâb, *Târîhu Tûnis el-Mu'âşır* (Tunus 1986); Sâdık ez-Zemerlî, *A'lâm Tûnisiyyûn* (Beyrut 1986); *Tûnis fi 'ahdi'l-Munşif Bey (1942-1943)* (Beyrut 1989); Robert Brunshvig, *Târîhu İfrîkiyye fi'l-'ahdi'l-Haşi* (I-II, Beyrut 1988); Hadî-Roger İdrîs, *ed-Devletü's-Sanhâciyye* (I-II, Beyrut 1992); Ferhât ed-Deşrâvî, *el-Ḥilâfeti'l-Fâtûmiyye bi'l-Maḡrib (296-365h./909-975m.)* (Beyrut 1994); Ahmed es-Sekkâ, *Nizâmü'l-ḥukm fi'l-İslâm* (Beyrut 1998; diğer eserler için bk. *Mv.AU*, XII, 30-31).

BİBLİYOGRAFYA :

Hammâdî es-Sâhilî, *Terâcim ve kazâyâ mu'âşıra*, Beyrut 2005, Muhammed el-Azîz b. Hammâdî es-Sâhilî'nin önsözü, s. 7-17; Ferhat ed-Deşrâvî, *el-Ḥilâfeti'l-Fâtûmiyye bi'l-Maḡrib (296-365h./909-975m.)* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1994, tercüme edenin girişi, s. 5-9; M. Beşîr Safer, *Miṭṭâhu't-târîh: Müfekerât ve maḳâlât târihiyye* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî), Tunus 2009, neşredenin girişi, s. 13-16; Abdülkâdir el-Mehîrî, "es-Sâhilî, Hammâdî", *Mv.AU*, XII, 28-31.

MURAT ÖZTÜRK

SÂHİPKIRAN

(صاحبقران)

Türk-İslâm devletlerinde
cihangir hükümdarlar için kullanılan
bir sıfat.

Arapça *sâhib* ve "yakınlık, yaklaşma" anlamındaki *kırân* kelimelerinden oluşan terkip (sâhib-i kırân) Farsça kurala göre *sâhib-kırâna* dönüşmüştür. Bu terkip müneccimler tarafından son derece seçkin sayılan yaklaşma vaktinde, "Müşterî ile (Jüpiter) Zühre'nin (Venüs / Çoban yıldızı) bir burçta toplandığı esnada doğmuş olan" anlamına gelir. Bu sıfat uğurlu, kut-